

**№ 2 (38)
2015**

Меншік иесі және баспагер:

«Қазақстан Республикасының
Заңнама институты» ММ

2006 жылдан бастап шығады

Журналдың материалдары
www.iz.adilet.gov.kz сайтында
орналастырылған

Заң ғылымдары бойынша
диссертациялардың негізгі ғылыми
нәтижелерін жариялауға арналған
басылымдар тізіліміне енгізілген
(ҚР БҒМ БҒСБК 30.05.2013 ж.
№894 бұйрығы)

Редакциялық кеңес:

Б.М. Имашев (Төраға)
З.Х. Баймолдина
А.А. Смағұлов
И.Ш. Борчашвили

Редакциялық алқа:

Н.М. Әбдіров
З.С. Байниязова (Саратов қ., РФ)
С.Ф. Бычкова
Д. Досмырза
Е.А. Дүйсенов
И.Қ. Елеусізова
А.Д. Жүсіпов
Д.Ж. Игембаев
А.К. Канатов
Т.Е. Қаудыров
Ж.О. Құлжабаева
Ш.Р. Мырзаева
С.М. Рахметов
А.Ж. Сағидан
Ә.Г. Сақтағанов
Т.С. Сафарова
М.А. Сәрсембаев

Қазақстан Республикасы Мәдениет
және ақпарат министрлігі
Ақпарат және мұрағат комитетінің
БАҚ есепке қою туралы куәлігі
№ 11219-Ж 15.11.2010 ж.

Мекен-жайы:

Қазақстан Республикасы,
010000, Астана қ.,
Орынбор қ., 8 үй
тел: 8(7172)74-02-06; факс: 8(7172)74-14-43
E-mail: instzak-kz@mail.ru
www.iz.adilet.gov.kz

Қазақстан Республикасы Заңнама Институтының Жаршысы

ҒЫЛЫМИ-ҚҰҚЫҚТЫҚ ЖУРНАЛ

МАЗМҰНЫ

Қазақстан Республикасының Әділет министрі
Б.М. ИМАШЕВТЫҢ 2015 жылғы 13 мамырдағы Парламент
Мәжілісінің жалпы отырысында «Жеке детективтік қызмет
туралы» Заң жобасы бойынша сөйлеген сөзі 7

Қазақстан Республикасының Әділет министрі Б. ИМАШЕВ-
ТЫҢ «Шанхай ынтымақтастық ұйымына мүше-мемлекеттер-
дің құқық үстемдігі идеясы» атты ғылыми-практикалық
конференцияда сөйлеген сөзі (Ресей, Санкт-Петербург қ.,
2015 жылғы 26 мамыр) 10

2015 жылғы 15 мамырда «Қазақстан Республикасы
салалық заңнамасы дамуының конституциялық негіздері»
тақырыбында Н.А.Шәйкеновті еске алуға арналған
(«Шәйкенов оқулары») халықаралық ғылыми-практикалық
конференцияда Қазақстан Республикасы Әділет министрінің
орынбасары З.Х. БАЙМОЛДИНАНЫҢ алғы сөзі. 13

Конституциялық және әкімшілік құқық 15

М.А. СӨРСЕМБАЕВ Алматы қаласындағы төтенше жағдай-
лар тәуекелін қаржылық құралдар мен заңнамалар арқылы
төмендету 15

Ж.А. ХАМЗИНА, Е.А. БӨРІБАЕВ, А.Т. ЕРМЕКОВ Әлеуметтік
қарым-қатынастарды конституциялық-құқықтық реттеу 22

З.К. АЮПОВА, Д.Ө. ҚҰСАЙЫНОВ Өзін-өзі билеуге орай
«ұлт құқығы» мен «халықтар құқығы» ұғымдарын теориялық-
құқықтық талдау 30

М.И. ЖҰМАҒҰЛОВ Қазақстан Республикасының әкімшілік
сот ісін жүргізу туралы кодекс жобасын әзірлеу жолында:
әкімшілік сот ісін жүргізу саласында сыбайлас жемқорлық
профилактикасы..... 36

Азаматтық, азаматтық іс жүргізу құқығы 43

И.Қ. ЕЛЕУСІЗОВА, Д.М. ҚАЛКЕНОВА Мүлікті меншікке
беру шарттарының жекелеген түрлері ретінде айырбас және
сыйға тарту шарттарын құқықтық реттеудің кейбір мәселелері 43

Ж.О. ТІЛЕМБАЕВА Ресей мен Қазақстандағы балаларды
қолдау саласындағы жағдайды талдау: проблемалар және
стратегия..... 48

Е.Н. НҮРҒАЛИЕВА, М.Х. ХАСЕНОВ Қазақстан Респуб-
ликасындағы еңбек қатынастарын ырықтандырудың құқық-
тық мәселелері 56

Қылмыстық құқық және қылмыстық іс жүргізу 64

А.Н. АХПАНОВ, А.О. БАЛҒЫНТАЕВ Қылмыстық процестік келісімді құқықтық реттеудің олқылықтары	64
Р.А. ОРСАЕВА Кәмелетке жасы толмағандардың құқық бұзушылықтарының алдын-алуда отбасының алатын орны (қылмыстық-құқықтық және криминологиялық сипаттама)	68
В.Н. ЖАМУЛДИНОВ Қазақстан Республикасы, Ресей Федерациясы және Герман Федеративтік Республикасы заңнамасы бойынша кәмелетке толмағандардың қылмыстық жауаптылығы ..	75
А.Ш. АККУЛЕВ Қазақстан Республикасының жаңа Қылмыстық-атқару кодексіндегі бостандықтан айыру орындарының атауын өзгерту мәселелері	79

Халықаралық құқық және салыстырмалы құқықтану 83

Э.Н. НАГОРНАЯ, Т.Н. ЗАЦЕПИНА (Минск қ.) Сот актілерін орындау кезінде ТМД-ға қатысушы мемлекеттердің келісімдері мен ұлттық заңнаманы сәйкестендірудің маңызы (ТМД Экономикалық Сотының құқық қолдану практикасының мысалдарында)	83
А.Ж. САҒИДАН, М.Е. ЖҰМАБАЕВА Шет елдерде автономды мемлекеттік қызметтің жұмысын ұйымдастыру.....	93
Ж.И. ИБРАГИМОВ Заң жобаларына сараптама жүргізудің құқықтық реттелуі	99

Құқықтық мониторинг 105

Т.С. САФАРОВА Құқықтық саясаттың кейбір теориялық мәселелері: Қазақстан Республикасы және шетелдік тәжірибе	105
А.К. ҚАНАТОВ, Е.М. ЕЛУБАЙ Қылмыстық-құқық сипаттағы қоғамдық қауіпсіздік (жаңа енгізілім мониторингі)	110
А.Д. ЖҮСПОВ Салық органдарының және олардың лауазымды адамдарының келтірген залалын өтеу ерекшеліктері	118
З.Ғ. ҚАЗИЕВ Қазақстан Республикасында құқықтық мониторингі жетілдірудің кейбір мәселелері	123

Мемлекеттік тілде заң шығару тәжірибесінен 127

М.А. АЙЫМБЕТОВ Терминдердің заң лексикасымен және стилімен үйлесімі	127
Б.А. ШОЛАН, М.Б. АСЫЛБАЕВ Заңнама мәтінінде терминдер мен сөз тіркестерін нақты әрі дәлме-дәл қолданудың шарттары	131

Шетелдік тәжірибе 136

Р.В. КИМЛЫК (Ирпень қ., Киев облысы) The special status of minors subject of administrative responsibility (Әкімшілік жауаптылық субъектісі болып табылатын кәмелетке толмаған-дардың ерекше мәртебесі)	136
Н.В. КИМЛЫК (Ирпень қ., Киев облысы) Criminalistic methods of investigating crimes, which are related to corruption (Сыбайлас жемқорлыққа байланысты қылмыстарды тергеудің криминалистикалық әдістемесі)	142
Н.А. ЖЕРЖ (Ирпень қ., Киев облысы) Application of forensic psychological portraits in investigating specific types of crime (Қылмыстардың жекелеген түрлерін тергеу барысында психологиялық-криминалистикалық портрет әдісін қолдану)	147

Жас ғалым мінбері 153

С.К. КҮМІСБЕКОВ Девиантты мінез-құлық ұғымы туралы	153
К.Р. ТҮСІПБЕКОВ Қылмыстық істер бойынша дәлелдеу процесіндегі жедел іздестіру қызметінің нәтижелерін пайдаланудың кейбір аспектілері	160
А.З. АМАНҒАЛИЕВА Факторинг қатынастарын реттейтін Қазақстан Республикасының заңнамасы	164
Ж.А. МАМИТОВА Бюджеттік қаражатты мақсатсыз пайдаланудың криминализациялануы туралы	172

Е.А. ОМАРОВ Қазақстанда қылмысқа қарсы күресте өзара көмек көрсету институтының пайда болуының алғышарттары	176
М.Н. АБИЛОВА Халықаралық жеке құқықтағы заңды айналып өтуге тыйым салатын норманың мәні туралы мәселеге	182
Д.Ж. СМАҒҰЛОВА Ғарышта қару-жаракты орналастырғаны үшін халықаралық-құқықтық жауапкершілік	188
А.Ж. САДЫҚОВ Квазимемлекеттік сектор қызметі саласындағы халықаралық тәжірибе...	192
Б.Н. БЕЙСЕНАЛИЕВ Жеке адамға қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтардың жекелеген түрлері үшін жауапкершілік мәселелері бойынша шетелдік заңнаманы талдау	196
<i>Ақпараттық хабарламалар</i>	202
2015 ж. 15 мамырда Астана қ. өткізілген «Қазақстан Республикасы салалық заңнамасы дамуының конституциялық негіздері» атты Н.А. Шәйкеновты еске алуға арналған («Шәйкенов оқулары») халықаралық ғылыми-практикалық конференция туралы ақпараттық хабарлама	202
<i>Н.А. Шәйкеновтің максималары мен афоризмдері</i>	205

**№ 2 (38)
2015**

Собственник и издатель:

ГУ «Институт законодательства
Республики Казахстан»

Издается с 2006 года

Все материалы журнала
размещаются на сайте
www.iz.adilet.gov.kz

Включен в перечень изданий
для публикации основных
научных результатов диссертаций
по юридическим наукам
(Приказ ККСОН МОН РК №894
от 30.05.2013 г.)

Редакционный совет:

Б.М. Имашев (Председатель)
З.Х. Баймолдина
А.А. Смагулов
И.Ш. Борчашвили

Редакционная коллегия:

Н.М. Абдиров
З.С. Байниязова (г. Саратов, РФ)
С.Ф. Бычкова
Д. Досмырза
Е.А. Дюсенов
И.К. Елеусизова
А.Д. Жусупов
Д.Ж. Игембаев
А.К. Канатов
Т.Е. Каудыров
Ж.О. Кулжабаева
Ш.Р. Мырзаева
С.М. Рахметов
А.Ж. Сагидан
А.Г. Сактаганов
М.А. Сарсембаев
Т.С. Сафарова

Свидетельство о постановке
на учет СМИ № 11219-Ж
от 15.11.2010 г. Комитета информации
и архивов Министерства культуры
и информации Республики Казахстан

Адрес:

Республика Казахстан,
010000, г. Астана,
ул. Орынбор, д. 8,
тел.: 8(7172)74-02-06; факс: 8(7172)74-14-43
E-mail: instzak-kz@mail.ru
www.iz.adilet.gov.kz

Вестник Института Законодательства Республики Казахстан научно-правовой журнал

СОДЕРЖАНИЕ

Выступление Министра юстиции Республики Казахстан Б.М. ИМАШЕВА на пленарном заседании Мажилиса Парла- мента 13 мая 2015 года по рассмотрению проекта Закона «О частной детективной деятельности»	7
Выступление Министра юстиции Республики Казахстан Б.М. ИМАШЕВА на научно-практической конференции «Идея верховенства права в государствах-членах Шанхайской организации сотрудничества» (26 мая 2015 г., г. Санкт- Петербург, Россия)	10
Приветственное слово заместителя Министра юстиции Республики Казахстан БАЙМОЛДИНОЙ З.Х. на международной научно-практической конференции «Конституционные основы развития отраслевого законодательства Республики Казахстан», посвященной памяти Н.А. Шайкенова («Шайкеновские чтения») 15 мая 2015 года.	13
Конституционное и административное право	15
М.А. САРСЕМБАЕВ Снизать риски чрезвычайных ситуаций в городе Алматы посредством финансов и законов	15
Ж.А. ХАМЗИНА, Е.А. БУРИБАЕВ, А.Т. ЕРМЕКОВ Консти- туционно-правовое регулирование социальных отношений ..	22
З.К. АЮПОВА, Д.У. КУСАИНОВ Теоретико-правовой анализ понятий «право наций» и «право народов» на само- определение	30
М.И. ЖУМАГУЛОВ На пути формирования проекта Кодекса Республики Казахстан об административном судопроизводстве: профилактика коррупции в области административного судопроизводства.....	36
Гражданское и гражданско-процессуальное право	43
И.К. ЕЛЕУСИЗОВА, Д.М. КАЛКЕНОВА Некоторые про- блемы правового регулирования договоров мены и дарения как отдельных видов договоров по передаче имущества в собственность	43
Ж.У. ТЛЕМБАЕВА Анализ ситуации в сфере алиментов на детей в России и Казахстане: проблемы и стратегия	48
Е.Н. НУРГАЛИЕВА, М.Х. ХАСЕНОВ Правовые вопросы либерализации трудовых отношений в Республике Казахстан	56

Уголовное право и уголовный процесс	64
А.Н. АХПАНОВ, А.О. БАЛГЫНТАЕВ Пробелы правового регулирования уголовно-процессуального соглашения	64
Р.А. ОРСАЕВА Роль семьи в предупреждении правонарушений несовершеннолетних (уголовно-правовая и криминологическая характеристика)	68
В.Н. ЖАМУЛДИНОВ Уголовная ответственность несовершеннолетних по законодательству Республики Казахстан, Российской Федерации и Федеративной Республики Германии	75
А.Ш. АККУЛЕВ Вопросы наименования мест лишения свободы по новому Уголовно-исполнительному кодексу Республики Казахстан	79
Международное право и сравнительное правоведение	83
Э.Н. НАГОРНАЯ, Т.Н. ЗАЦЕПИНА (г. Минск) Значение соотношения соглашений государств-участников СНГ и национального законодательства при исполнении судебных актов (на примерах правоприменительной практики Экономического Суда СНГ)	83
А.Ж. САГИДАН, М.Е. ЖУМАБАЕВА Организация деятельности автономной государственной службы в зарубежных странах	93
Ж.И. ИБРАГИМОВ Правовое регулирование проведения экспертизы законопроектов	99
Правовой мониторинг	105
Т.С. САФАРОВА Некоторые теоретические вопросы правовой политики: Республика Казахстан и зарубежный опыт	105
А.К. КАНАТОВ, Е.М. ЕЛУБАЙ Общественная безопасность в уголовно-правовой оболочке (мониторинг нововведений)	110
А.Д. ЖУСУПОВ Особенности возмещения вреда, причиненного налоговыми органами и их должностными лицами	118
З.Г. КАЗИЕВ Некоторые вопросы совершенствования правового мониторинга в Республике Казахстан	123
Из практики законотворчества на государственном языке	127
М.А. АЙЫМБЕТОВ Гармонизация терминов в аспекте законодательной лексики и стилистики	127
Б.А. ШОЛАН, М.Б. АСЫЛБАЕВ Условия точного применения терминов и словосочетаний в законодательстве	131
Зарубежный опыт	136
Р.В. КИМЛЫК (г. Ирпень Киевская обл.) The special status of minors subject of administrative responsibility (Особый статус несовершеннолетних субъекта административной ответственности)	136
Н.В. КИМЛЫК (г. Ирпень Киевская обл.) Criminalistic methods of investigating crimes, which are related to corruption (Криминалистическая методика расследования преступлений, связанных с коррупцией)	142
Н.А. ЖЕРЖ (г. Ирпень Киевская обл.) Application of forensic psychological portraits in investigating specific types of crime (Применение метода психолого-криминалистического портрета при расследовании отдельных видов преступлений).....	147
Трибуна молодого ученого	153
С.К. КУМИСБЕКОВ О понятии девиантного поведения	153
К.Р. ТУСУПБЕКОВ Некоторые аспекты использования результатов оперативно-розыскной деятельности в процессе доказывания по уголовным делам	160
А.З. АМАНГАЛИЕВА Законодательство Республики Казахстан, регулирующее факторинговые отношения	164

Ж.А. МАМИТОВА О криминализации нецелевого использования бюджетных средств	172
Е.А. ОМАРОВ Предпосылки зарождения института взаимопомощи в борьбе с преступностью в Казахстане	176
М.Н. АБИЛОВА К вопросу о значении нормы, запрещающей обход закона в международном частном праве	182
Д.Ж. СМАГУЛОВА Международно-правовая ответственность за размещение оружия в космосе	188
А.Ж. САДЫКОВ Зарубежный опыт в сфере деятельности квазигосударственного сектора...	192
Б.Н. БЕЙСЕНАЛИЕВ Анализ зарубежного законодательства в вопросах ответственности за отдельные виды уголовных правонарушений против личности	196
Информационные сообщения	202
Информационное сообщение о международной научно-практической конференции «Конституционные основы развития отраслевого законодательства Республики Казахстан», посвященной памяти Н.А. Шайкенова («Шайкеновские чтения»), г. Астана, 15 мая 2015 года	202
Максимы и афоризмы Н.А. Шайкенова	205

Айымбетов Мәди Айтбенбетұлы,
*ҚР Заңнама институты Лингвистика орталығының
НҚА және халықаралық шарттар жобаларына
ғылыми лингвистикалық сараптама секторының
жетекші ғылыми қызметкері*

ТЕРМИНДЕРДІҢ ЗАҢ ЛЕКСИКАСЫМЕН ЖӘНЕ СТИЛІМЕН ҮЙЛЕСІМІ

Мемлекеттік тілдегі заңнама мәтіндерінде құқықтық нормалардың ұғынықты әрі нақты болуы терминдердің сапалы да айқын қолданылуымен тікелей байланысты. Бұл ретте ең алдымен терминдер семантикасының, яғни оның мағыналық қисынымен дәлдігінің сақталуы жөніндегі мәселені айқындаудың маңызы зор. Осы тұрғыдан келгенде заңнама терминдерінің заң лексикасымен үйлесімділігінің кейбір мәселелерін ортаға салғымыз келеді.

Жалпы терминдерді, оның ішінде заңнама терминдерін белгілі бір стандартқа, бұлжымас қалыпқа салып қолдану тәсілі оның кейбір жағдайда мағыналық жағынан ауытқуына әкеп соқтыратынын ескеру қажет. Нақтылы нормалық сипаты бар терминнің заң лексикасында қолданылуының ерекшеліктері бар. Бұл алдымен заң терминінің заңнама мәтінімен үйлесім табуы, басқаша айтқанда, оның құқықтық норма дәлдігін сақтауы. Жеке дара алғанда бірнеше ауыспалы мағынаға ие болатын терминдерді сараптап, оның құқықтық айқындамасын таппай қолдануға болмайды. Мәселен, «міндет» деген терминді алайық. Бұл терминнің орыс тіліндегі нұсқасы «обязанность», заңдағы нормалы мәтіндік қолданысына қарай кейде ол «задача», «функция» терминдерінің де жүгін көтереді. Міне, орысша заңнамалық қолданыстағы осы «задача» терминін «Заңгер» журналының өткен жылғы 1-номерінде сот жүйесінің қызметкері Кәкен Сейітов мырза «Заң терминдерінің аударғанда ескеретін тұстар көп» атты мақаласында «задача» сөзін математикалық «есеп» ұғымымен шатастырып, оның заң мәтініндегі «міндет» деген мағынасымен келіспейтінін алға тартады. Тіпті авторша айтқанда, «міндет» ұғымын заңнама мәтінінде оның «қарыз», «парыз» деген синонимдерімен ауыстыру да дұрыс емес. Сондықтан біздіңше,

«задача» термині өзінің заңнамадағы мәтіндік қолданысына орай «міндет» болып дұрыс алынып жүргендігі ешбір дау тудырмайды деп ойлаймыз. Ал автордың «міндет» терминін заң мәтініндегі қолданысына қатысты ұсынымы «мүддәт», «мүддаға», «әкиет», «діт» деген синонимдер. Қазақ тілінің көркемдік бояуы, әрине, өте бай, бұған ешкімнің дауы болмаса керек. Алайда заң лексикасын бұлайша күрделілендіру, дәлірек айтқанда, архаизмдік әсіре қалыпқа салу болып шығар еді. Терминге қатысты нормативтік өлшем тұрғысынан келсек, өркениетті елдердің қай тілде жазылатын заңдарының лексикасында мұндай сипаттағы бейнелі сөздердің әсіре қолданысына (пуризмге) жол берілмейді. Бейнелі, көркемдік құрал немесе белгілі бір ұғым ретінде мақала авторының ұсынып отырған атаулары орынды болуы мүмкін, бірақ бұл ұстаным заң тілінің талаптарына жауап бере алмайды. Терминдердің нақты баламасын көркем әдебиетіміздің сөздік қорынан, әсіресе оның көне қорынан іздеудің көп жағдайда әсіре сипаты болатынын да ескермеске болмайды. Бұл қағидат қолданыстағы «Нормативтік құқықтық актілер туралы» заңның (1998 ж. 24.03) 19-бабының 3-тармағының бірінші және екінші бөлігінде былайша айқындалған: «Нормативтік құқықтық актінің мәтіні әдеби тіл нормалары, заң терминологиясы және заң техникасы сақтала отырып жазылады, оның ережелері барынша қысқа болуға, нақты және әртүрлі түсіндіруге жатпайтын мағынаны қамтуға тиіс...

Көнерген және көп мағыналы сөздер мен сөз орамдарын, эпитеттерді, метафораларды қолдануға, сөздерді қысқартуға жол берілмейді...».

Заңнаманың терминдік лексикасының құқықтық дәлдігін сақтауда ұлттық тіліміздің мүмкіндігі зор, бірақ өкіншке орай заң

мәтіндерінде көзді сүріндіріп, түсінігімізді түйіткілге тірейтін терминдер де оқтын-оқтын ұшырасып жатады. Мәселен, экономика саласында қолданылатын «экономическое поведение» деген терминдік ұғымның баламасын таяуда әзірленген бір заң жобасынан «экономикалық қылық» деп оқыдық. Ал мұның бизнес терминдерінің академиялық сөздігінде (2001) берілген анықтамасы «азаматтардың, өндіріс ұжымдары қызметкерлерінің, басшыларының қайсы бір экономикалық іс-әрекеттер аясында қалыптасатын экономикалық әрекеттерінің образы, тәсілі, сипаты» екен. Осы түсіндірмеге сүйенсек, біз келтіріп отырған терминдік ұғымдағы «экономика» атауына «қылық» сөзін зорлықпен телу болып шықпай ма?! Ал шынтуайтына келгенде «қылық» сөзінің орысшадағы баламасы - «нрав, шалость, проделка, проступок». Түп мағынасы экономикалық тәсілді немесе сипатты беретін бұл термин осы қолданысында құқықтық норманың жүктемесіне жауап бере алмай тұр. Заңнамадағы белгілі бір ұғымдық өлшемі бар кез келген сөз немесе термин өз орнын таппаса, өзінің міндетін атқара алмайды, яғни норма бұрмаланады. Демек, заң лексикасының үйлесімі бұзылады.

Заңнамадағы стильдік олқылықтардың да терминдік ұғымның, мәтіннің құқықтық сипаттамасына тигізер нұқсаны аз емес. Стильдің мінсіз болуы – заңнама мәтіні сапасының кепілі. «Жол жүрісі туралы» заңның (17.04.2014 ж.) мәтінінен «Жол жүрісі қағидаларына оқыту» деген баптың (45-бап) (Обучение правилам дорожного движения) атауындағы «қағидаларына оқыту» деген жалғыз тіркестің бап атауының стильдік те, ұғымдық та сипатын бұзып тұрғанын байқау қиын емес. Стильдік мағынасы жағынан аласақ, адамның белгілі бір нәрседен таным алуы үшін сол туралы оған білім беріледі, үйретіледі, яғни бұл атаудағы тіркестің стильдік дұрыс қолданысы - «Жол жүрісі қағидаларын оқыту» болса керекті, ал «қағидаларына оқыту» дегеніміз орысшадағы «обучение правилам» тіркесінің жолма-жол аудармасы.

Немесе бір заң жобасында «жәбірленуші» ұғымына берілген мына бір айқындаманы алайық «жәбірленуші - оған қатысты оны жәбірленуші ретінде тану туралы қаулы шығарылған адам» (потерпевший – лицо в отношении которого внесено постановление о признании его в качестве потерпевшего). Бұл айқындаманы бір оқығаннан түсіну қиын. Жатық қазақшалағанда «қаулы қабылданып, жәбірленуші ретінде

танылған адам» деген қарапайым ғана құқықтық сипаттаманы заң жобасын әзірлеуші маман басқа тілдің орамынан шыға алмай, ойқышойқы, стилдік жағынан оралымсыз сөйлеммен берген. Лингвистикалық сараптама жасау барысында мемлекеттік тілдегі заңнамалық мәтіндердің жобасында, өкінішке орай, мұндай олқылықтардың көп байқалатынын айту керек.

Заңнама мәтінінің жатық стилі оның құқықтық мағынасының сапалы болуының бірден-біркөпілі. Осы орайда жалпы заңнама стилистикасына қойылатын ғылыми-практикалық өлшемшартты айқындап алу маңызды. Біріншіден, заң мәтінінің стилистикасы құқықтық әрі лингвистикалық өлшемнің бірегей үндесіп, тұтасуы арқылы қалыптасады. Екіншіден, заң тілі ең алдымен әр алуан сала құқығын күнделікті тіршілігінің мән-мағынасын айқындайтын заңдық өлшем ретінде пайдаланушыға, яғни құқық иеленуші әрбір адамға ұғынықты болуы шарт. Бұл дегеніміз заң нормасының лексикасы тек заңгердің пайымы мен талдауына ғана лайықты стильде болмауы керек дегенді білдіреді. Осы тұрғыдан келгенде заңнама стилін заң шығару саласында қолданылатын мәтіннің де, ауызекі сөйлеудің де жүйеленген, құқықтық мағынасы айқын лексикалық үйелісім ретінде қарастырған дұрыс. Үшіншіден, заңнама термині – заңнама стилистикасындағы құқықтық-лингвистикалық үйлесімнің негізгі құралы, басты атрибуты. Құқықтық норманың айқындығы мен дәлдігі - заң стилистикасындағы терминге қойылар басты талап.

Дегенмен де соңғы жылдары жаңадан қабылданған кодекстер мен заңнама мәтіндерінде терминдердің сапалық жағынан жетілуінің, құқықтық нормамен лексикалық үйлесуінің кейбір оң үрдісін де айтуымыз қажет. Әсіресе, әкімшілік және қылмыстық құқықбұзушылық, қылмыстық-процестік саласындағы заңнама мәтіндерінде бұл өз көрінісін табуда десек, қателеспейміз. Мысал ретінде солардың бірнешеуін ғана орысша баламасымен келтіре отырып атап кетелік: заттай құқық (вещное право), бұлтартпау шарасы (мера пресечения), уәжді өтінішхат (мотивированное ходатайство) процестік әрекет (процессуальное действие), құқыққа сыйымсыздық (неправомерность), жете тексеру (досмотр), оқыс оқиға (инцидент), әділетсіз сот үкімі (неправосудный приговор), бұлтартпау шарасы (мера пресечения) шынайы өкіну (дейтельное раскаяние), айла-шарғы (манипуляция), ұсақ-түйек жымқыру (мелкое хищение) қылмыстардың қауіпті қайталануы

(опасный рецидив преступлений), дем берушілік (пособничество), ала сөз байласу (предварительный сговор) және тағысынтағылар. Осы сөзімізді дәйектей түсу үшін мемлекеттік тілдегі заңнама мәтіндерінің лексикасында сәтті үйлесімін тапқан мұндай терминдердің әлі де бірталайын арнайы атауға болады. Ең бастысы осы саладағы тиісті мамандардың ұлттық тіліміздегі заңнама терминдерін қалыптастырудағы ізденістерінің нәтижесіз еместігін түсінуге тиіспіз. Әрине, бұл салада әлі де көптеген тың жұмыстар өз кезегін күтіп тұрғаны анық.

Терминдердің заң шығармашылығы қызметіндегі қолданысының құқықтық-лингвистикалық сипатына қатысты ойымызды

тұжыра келгенде қысқаша мынандай қорытынды жасауға тура келеді. Заң термині - қоғамдық қарым-қатынастардың алуан түрінен туындайтын жүйеленген құқықтық нормалардың әрекет етуші тетігі десек, оның қолданылуына қойылатын талап та жоғары әрі білікті болуы қажет. Құқықтық мағыналық мәніне нұқсан келтірмей, оларды қазақша баламалай білу үшін ұлттық тіліміздің бай, әралуан өрнекті тіліміздің мүмкіндігін төкпей-шашпай дұрыс пайдаланғанымыз жөн. Бұл – заң шығармашылығы қызметінде термин жасалымының күрделі әрі маңызды зияткерлікті шаруасымен айналысатын заңгерге де, лингвист-мамандарға да қойылатын ортақ талап.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Заңнама терминдерінің сөздігі. – Астана, 2011.- 483 б.
2. «Заңгер» журналы, 2015 ж., №1
3. Нормативтік құқықтық актілер туралы (24.03.1998)
4. Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексі (05.07.2014)
5. Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі (03.07.2014)
6. Қазақстан Республикасының Қылмыстық-атқару кодексі (5.07.2014)
7. Қазақстан Республикасының Қылмыстық-процестік кодексі (04.07.2014)

Мақалада заң терминдерінің заң лексикасымен және стилімен үйлесімінің мәселелері туралы кейбір тұжырымдар қарастырылады.

Түйін сөздер: заңнама термині - заңнама стилистикасындағы құқықтық-лингвистикалық үйлесімнің негізгі құралы; стильдің мінсіз болуы – заңнама мәтіні сапасының кепілі.

В статье рассматриваются некоторые концептуальные вопросы гармонизации терминов в аспекте законодательной лексики и стилистики.

Ключевые слова: законодательный термин – ключевое средство правовой-лингвистической гармонизации законодательной стилистики; безупречность стиля – залог качества законодательного текста.

This article discusses some conceptual issues of the harmonization of terms in the aspect of legislative vocabulary and stylistics.

Keywords: legislative term – a key means of legal and linguistic harmonization of legislative stylistics; impeccable style – the key to the quality of the legislative text.

Мәди Айтбенбетұлы Айымбетов,

ҚР Заңнама институты Лингвистика орталығының НҚА және халықаралық шарттар жобаларына ғылыми лингвистикалық сараптама секторының жетекші ғылыми қызметкері

Терминдердің заң лексикасымен және стилімен үйлесімі

Айымбетов Мәди Айтбенбетұлы,

ведущий научный сотрудник научно-лингвистической экспертизы проектов НПА и международных договоров Центра лингвистики Института законодательства РК

Гармонизация терминов в аспекте законодательной лексики и стилистики

Ayymbetov Madi,

Leading researcher of sector of research linguistic expertise of drafts of laws and regulations and international agreements of SI Institute of Legislation of the Republic of Kazakhstan

Harmonization of terms in the aspect of legislative vocabulary and stylistics

